

ЛІТЕРАТУРА

1. Акинфеева Н.В. Квалиметрический инструментарий педагогических исследований / Н.В. Акинфеева // Педагогика. – 1998. – № 4. – С. 30–35.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М., 1989. – 192 с.
3. Бондар В.І. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі / В.І. Бондар. – К. : ФАДА : ЛТД, 2000. – 191 с.
4. Булах І.С. Поняття якості в освіті / І.С. Булах ; [під ред. І.С. Булах] // Система моніторингу та оцінювання якості освіти : наук.-метод. видання : програма розвитку Організації об'єднаних націй, UNDP/ПРООН. – К., 2002. – С. 8.
5. Буркіна Н.С. Модель моніторингу підготовки учнів / Н.С. Буркіна, Т.О. Лукіна // Шкільний світ. – 2001. – № 9 (89). – С. 2–8.
6. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика : учебник для вузов / Л.Ф. Бурлачук. – СПб. : Питер, 2006. – 351 с.
7. Дмитрук В. Актуальність проблеми зовнішнього оцінювання навчальних досягнень учнів / В. Дмитрук // Моніторингові дослідження як інформаційна база в системі управління якістю освіти : м-ли Всеукраїнської наук.-пр. конф. 29–30 березня 2005 р. – Луцьк : Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти. – С. 63–69.
8. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г.В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.
9. Корсак К. Якість педагогічних вимірювань: нерозв'язана проблема / К. Корсак // Освіта і управління. – 1999. – № 3. – С. 121–130.
10. Литвиненко Э.В. Квалиметрический подход к определению качества управления образовательным учреждением / Э.В. Литвиненко // Педагогика. – 2004. – № 10. – С. 42–47.
11. Локшина О. Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах європейського союзу : автореф. дис...докт. пед. наук : спеціальність 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / О.І. Локшина. – К., 2011. – 45 с.
12. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління / Т.О. Лукіна. – К., 2005. – 33 с.
13. Ляшенко О.І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О.І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1 (46). – С. 5–12.
14. Сиротинко Г.О. Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект : інформ.-метод. зб. / Г.О. Сиротинко. – Х. : Основа, 2003. – 96 с.
15. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. Слєпкань. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.
16. Яковлев Е.В. Квалиметрический подход в педагогическом исследовании: Новое видение / Е.В. Яковлев // Педагогика. – 1993. – № 3. – С. 49–54.
17. International Dictionary of Education. – London : Kogan Page, 1977.

УДК 159.923.2

ВНУТРІШНІ ДІАЛОГИ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДОСВІД ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І.Д. Риндер

аспірант факультету психології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті представлено результати емпіричного дослідження внутрішньої діалогічної активності та параметрів ідентичності. Встановлено зв'язки між внутрішньою діалогічною активністю, рефлексією та ідентичністю.

Ключові слова: ідентичність, стилі ідентичності, статуси ідентичності, орієнтації ідентичності, внутрішня діалогічна активність, рефлексія.

В статье представлены результаты эмпирического исследования внутренней диалогической активности та параметров идентичности. Установлено связи между внутренней диалогической активностью, рефлексией и идентичностью.

Ключевые слова: идентичность, стили идентичности, статусы идентичности, ориентации идентичности, внутренняя диалогическая активность, рефлексия.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Багатьма науковцями підкреслюється складність емпіричного дослідження внутрішньої діалогічної активності, внутрішніх діалогів особистості. В зв'язку з цим, теорії внутрішнього діалогу, незважаючи на її логічність і практичну корисність, бракує емпіричних фактів та емпіричного обґрунтування. В цій статті ми представляємо результати емпіричного дослідження внутрішньої діалогічної активності в контексті формування ідентичності.

Під ідентичністю в такому разі розуміється те, що традиційно в психології називається особистісною ідентичністю, самоінтерпретацією, ціннісно-смісловим самовизначенням. Ідентичність, як і внутрішня діалогічна активність, є теж феноменом внутрішньо-психологічним (абстрактним), що значно ускладнює можливість емпіричного дослідження.

Таким чином, об'єктом цього емпіричного дослідження є внутрішні діалоги ідентичності. Діалогічний підхід до ідентичності представлений у працях Х. Херманса (Hermans) [8], П. Олеса (Oleś) [11], А. Баторі (Batory) [4], М. Мартсін (Martsin) [9; 10].

Теоретично можна обґрунтувати існування взаємозв'язку: а) між якісною діалогічною активністю та зрілою (досягнутою) ідентичністю; б) між відсутністю внутрішньої діалогічної активності чи інших непродуктивних видів внутрішнього діалогу та несформованою ідентичністю. Але, незважаючи на це, важко очікувати на відповідні емпіричні результати. І на це є кілька причин: 1) уже зазначена вище важкодоступність для емпіричного інструментарію феноменів внутрішнього діалогу та особистісної ідентичності; 2) наявні емпіричні методи дослідження, які базуються на самозвітах респондентів, несуть у собі вагому частку суб'єктивності (особливо коли це стосується не очевидних для пересічної людини психологічних феноменів); 3) емпіричні поняття внутрішнього діалогу, ідентичності та інших

психологічних явищ, які неминуче містить кожна психологічна методика, спрямована на їх дослідження, практично завжди відрізняються від того, як ці явища описуються в теорії (тобто від теоретичних понять).

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні було використано психологічні методики, які стосуються внутрішньої діалогічної активності та різноманітних параметрів ідентичності: 1) опитувальник «Процес еґо-ідентичності» (Ego Identity Process Questionnaire) Балістрері (E. Balistreri, N.A. Busch-Rossnagel, K.F. Geisinger); 2) «Тест структури еґо-ідентичності» Е.Л. Солдатової; 3) «Опитувальник стилю ідентичності-III» (Identity Style Inventory-III) Берзонського (Michael D. Berzonsky); 4) «Опитувальник аспектів ідентичності-IV» («Aspects of Identity Questionnaire-IV», J.M. Cheek, S.M. Smith, L.R. Tropp); 5) «Шкала внутрішньої діалогічної активності» (Internal Dialogical Activity Scale – IDAS) Олеса (P.K. Oles); 6) «Диференційний тест рефлексивності (ДТР-5)» Д.А. Леонтьєва. Розглянемо кожну із використаних у дослідженні методик детальніше.

Опитувальник «Процес еґо-ідентичності (ПЕІ)» дає можливість на основі двох шкал (зобов'язання та дослідження) визначити статус ідентичності респондента: дифузія (розмитість ідентичності), мораторій (криза ідентичності), статус завчасної ідентичності та статус досягнутої ідентичності. Критерії приналежності до статусу автором методики були отримані на вибірці американських студентів коледжу [7].

Тест структури еґо-ідентичності (СЕІ-тест) дає можливість визначити те, яка із трьох фаз нормативної кризи характерна для досліджуваного: передкризова фаза (фіксація – «завчасна ідентичність»); власне кризова фаза (сумнів – «розмита еґо-ідентичність»); фаза адаптації (автономія – «досягнута еґо-ідентичність») [3].

«Опитувальник стилю ідентичності-III» дозволяє виявити, на який із трьох стилів орієнтується людина у процесі формування ідентичності: інформаційний, нормативний чи уникання. Інформаційний стиль притаманний людям, які поряються з проблемами ідентичності в про-активний спосіб, цілеспрямовано шукають, оцінюють і використовують інформацію, яка стосується їхнього «я». Молоді люди, які використовують нормативний стиль, розв'язують проблеми ідентичності в реактивний спосіб, комфортно ставляться до очікувань і приписів референтних груп та значущих інших; вони автоматично інтерналізують цінності і вірування без уважного самооцінювання. Молоді люди, які покладаються на стиль уникнення, схильні відкладати та уникати конфліктів ідентичності, відкладати прийняття рішень настільки довго, наскільки це можливо. Методика також містить шкалу «зобов'язання», яка відображає структурну організацію ідентичності – те, наскільки людина є самовизначеною в ціннісно-смісловій сфері. Молоді люди, які мають міцні зобов'язання та переконання, характеризуються кращою консолідованістю та інтегрованістю відчуття ідентичності, ніж молоді, яка не має міцних зобов'язань ідентичності [5].

Методика «Аспекти ідентичності-IV» має п'ять окремих шкал: «персональна орієнтація ідентичності», «ідентичність, орієнтована на стосунки», «соціальна орієнтація ідентичності», «колективна орієнтація ідентичності» та «поверхова ідентичність». Соціальна ідентичність базується на репутації, популярності, враженнях, які людина справляє на інших. Персональна ідентичність базується на особистих цінностях, цілях, знаннях про себе, унікальних психологічних станах. Колективна ідентичність центрована на очікуваннях і нормативних стандартах значущих інших та референтних груп, таких як сім'я, спільнота, країна та релігія. Шкала «орієнтація на стосунки» розкриває самовизначення людини, яке базується на зв'язку із значущими людьми, на якості цих стосунків, на міжособистісних ролях та рисах, які є спільними для неї та значущих інших. Шкала «поверхова ідентичність» вимірює те, наскільки в процесі самовизначення людина опирається на несуттєві характеристики, такі як вік, стать, зовнішній вигляд та ін. [6].

Методика «Шкала внутрішньої діалогічної активності (ШВДА)» проходила адаптацію на польській вибірці. Крім загального показника рівня внутрішньої діалогічної активності (ВДА), містить 7 субшкал: 1) *шкала «чиста діалогічна активність (ЧДА)»*, яка стосується спонтанної активності проведення внутрішніх діалогів, а також мислення та розв'язання проблем за допомогою рівноправного діалогу; 2) *шкала «діалоги ідентичності (ІД)»*, яка діагностує міру проведення внутрішніх діалогів, спрямованих на поліпшення самопізнання і пошук відповіді на питання ідентичності (Хто я? Що важливо для мене? В чому сенс мого життя?); 3) *шкала «діалоги підтримки (ПД)»* – діагностує притаманність людині внутрішніх діалогів, які спрямовані на зміцнення переконань, на підтримку і почуття розуміння з боку уявного співрозмовника, які можуть замінити реальні розмови та використовуватися в якості самоінструкцій; 4) *шкала «діалоги самокопання (СД)»*, яка розкриває нав'язливу діалогічну активність, прокручування безкінечних внутрішніх діалогів, що супроводжується почуттям втоми і розчарування; 5) *шкала «дисоціативні діалоги (ДД)»* направлена на розкриття притаманності людині внутрішніх діалогів між її окремими частинами особистості та внутрішніх конфліктів між ними; 6) *шкала «моделювання соціального діалогу (МД)»* стосується внутрішніх діалогів, які є продовженням дискусій та розмов із представниками суспільних відносин (аргументування, обговорення або обміну ідеями); 7) *шкала «зміна перспективи бачення (ПБ)»* вимірює схильність людей дивитися на речі з точки зору іншої людини, виходячи за межі свого «я», оцінювати події з різних точок зору [11].

Методика «ДТР-5». Використання цієї методики в дослідженні обґрунтовується тим, що внутрішня діалогічна активність та рефлексія є психологічними процесами, які мають багато спільного. ДТР-5 має три

шкали: «системна рефлексія» вимірює адаптивний вид рефлексії, який полягає в самодистанціюванні та погляді на себе зі сторони, що дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта та об'єкта; «самокопання», що діагностує рівень зосередженості людини на власних переживаннях, власному психічному стані, що часто є непродуктивним; «фантазія» – вид рефлексії, який полягає в концентрації суб'єкта на об'єктах, які не стосуються актуальної життєвої ситуації і пов'язані з відривом від актуальної ситуації буття у світі [1].

Усі із зазначених вище методик є іноземними і проходили апробацію на людях різних національностей (росіяни, поляки, американці). Деякі методики були перекладені нами з англійської мови. Статистичний та кореляційний аналіз даних проводився за допомогою програми SPSS.

Дослідження було проведено на базі КНУ імені Тараса Шевченка. В дослідженні взяли участь студенти I–II курсів факультету психології, економічного факультету та факультету радіофізики. Загальний обсяг вибірки становить 112 чоловік, з них 57 респондентів чоловічої статі та 55 – жіночої статі. Середній вік досліджуваних 18,4.

Участь респондентів у дослідженні була анонімною – кожному з них було присвоєно ідентифікаційний код у випадковому порядку. Дослідження передбачало два етапи. Кількість пройдених методик кожним досліджуваним неоднакова, оскільки деякі з них були присутніми тільки на одному із двох етапів дослідження. У зв'язку з цим при аналізі результатів ми щоразу будемо вказувати обсяг вибірки для конкретної методики чи групи методик. Усі досліджувані належали до однієї із чотирьох груп, чисельністю в середньому по 30 осіб у кожній. В якості заохочення до участі в дослідженні кожен із респондентів отримав свій власний особистісний профіль за результатами методики «Велика п'ятірка» в адаптації А.Б. Хромова.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

За результатами методики «ПЕІ-опитувальник», 58% досліджуваних характеризуються статусом завчасної ідентичності, 27% – статусом розмитої ідентичності, 11% – статусом досягнутої ідентичності і лише 3% респондентів характеризуються статусом мораторію ідентичності.

Відповідно до результатів методики «СЕІ-тест», 17% респондентів перевищили норму за статусом «автономія» (досягнута ідентичність), у 24% респондентів показники за статусом «сумнів» (дифузія ідентичності) є вищими за норму, і 49% респондентів мають виражений статус «фіксації» (завчасної ідентичності).

Порівнявши результати цих двох методик (див. *табл. 1*), слід відмітити, що, незважаючи на різні країни, в яких їх було розроблено, вони приблизно однаково відображають відсоткове співвідношення статусів ідентичності в групі наших досліджуваних.

Таблиця 1

Порівняння результатів «ПЕІ-опитувальника та «СЕІ-тесту»

Шкали методик:	Кількість респондентів з відповідним статусом у вибірці	
	«ПЕІ»	«СЕІ-тест»
Статус завчасної ідентичності або фіксації (фаза перед кризою)	58%	49%
Статус дифузної ідентичності або сумнів (фаза кризи)	27%	24%
Статус досягнутої ідентичності або автономія (фаза після кризи)	11%	17%
Статус мораторію	3%	-

Для інтерпретації результатів методики «ШВДА» сирі бали були переведені в z-шкалу, а потім в стени для визначення групових результатів (див. *табл. 2*). Згідно з автором методики, 1–4 стени свідчать про низький рівень за шкалами, 5–6 – середній та 7–10 – високий.

Таблиця 2

Результати методики «ШВДА»

Шкали	Кількість респондентів у вибірці з:		
	низьким рівнем	середнім рівнем	високим рівнем
ВДА	27,2 %	45,4%	27,2 %
ЧД	33,7%	36,3%	30%
ІД	30%	40,9%	29,1%
ПД	26,4%	44,5%	29,1%
СД	30%	40%	29,9%
ДД	35,4%	31%	33,5%
МД	29%	33,6%	37,2%
ПБ	27,2%	47,3%	25,4%

Для виявлення взаємозв'язків між внутрішньої діалогічної активністю ідентичності, рефлексією та ідентичністю нами було проведено кореляційний аналіз: спочатку а) між шкалами ідентичності, потім б) між шкалами «ШВДА» та «ДТР-5», наостанок в) між шкалами ідентичності та шкалами «ШВДА».

Взаємозв'язки між параметрами ідентичності. Інформаційний стиль ідентичності (ІСІ) позитивно корелює зі шкалою «дослідження» методики «ПЕІ-опитувальник» ($r=0,493$; $p=0,00$; $N=74$). Ця кореляція є очікуваною, оскільки інформаційний стиль ідентичності передбачає переосмислення власних цінностей та смислів, а отже – самодослідження. ІСІ також корелює з персональною орієнтацією ідентичності ($r=0,412$; $p=0,00$; $N=87$), що може свідчити про те, що люди, які орієнтуються на власну систему уявлень, цінностей, смислів, психологічних станів та ін., більше схильні переосмислювати себе, свою ідентичність та доступну для них інформацію. На протигагу людям з колективною орієнтацією ідентичності, яким більше властивий нормативний стиль ідентичності та схильність приймати цінності та смисли як свої власні, без ґрунтового їх осмислення, що теж підтверджується отриманими результатами в нашому дослідженні. Так, нормативний стиль ідентичності позитивно корелює з колективною орієнтацією ідентичності ($r=0,383$; $p=0,00$; $N=87$) та шкалою «зобов'язання» методики «ПЕІ-опитувальник» ($r=0,429$; $p=0,00$; $N=74$), яка, у свою чергу, корелює з колективною орієнтацією ідентичності ($r=0,353$; $p=0,003$; $N=68$).

Стиль ідентичності уникнення негативно корелює зі шкалою «автономія» СЕІ-тесту ($r=-0,315$; $p=0,001$; $N=102$) та позитивно – зі шкалою «сумнів» СЕІ-тесту ($r=0,369$; $p=0,00$; $N=102$), що цілком логічно, оскільки відкладання проблем ідентичності не розв'язує їх, індивід не може перейти у післякризову фазу, навіть якщо відкладені ним проблеми певним чином маскуються.

Шкала «зобов'язання» методики «Стиль ідентичності» Берзонського позитивно корелює ($r=0,434$; $p=0,00$; $N=74$) із відповідною шкалою методики «ПЕІ-опитувальник» (оскільки ці шкали вимірюють одне і теж саме психологічне явище), але негативно – зі шкалою «сумнів» СЕІ-тесту ($r=-0,316$; $p=0,001$; $N=102$). Останній показник кореляції пояснюється тим, що однією з ознак кризи ідентичності є розпад ціннісно-сміслової сфери людини.

Шкала зобов'язань методики «ПЕІ-опитувальник» позитивно корелює з ідентичністю, орієнтованою на стосунки ($r=0,317$; $p=0,002$; $N=68$). Цей кореляційний зв'язок не має очевидних пояснень, але особисті стосунки можуть впливати на рівень самовизначеності людини без необхідного самодослідження.

Взаємозв'язки між рефлексією та ВДА. Шкали методики «ДТР-5» позитивно корелюють з багатьма шкалами ВДА (див. табл. 3).

Таблиця 3

Кореляція шкал методик «ДТР-5» і «ШВДА»

		ВДА	ЧД	ІД	ПД	СД	ДД	МД	ПБ
Системна рефлексія	$r=$,458	,301	,508	,487	,203	,179	,341	,543
	$p=$,000	,002	,000	,000	,040	,070	,000	,000
	$N=$	103	103	103	103	103	103	103	103
Самокопання	$r=$,539	,423	,381	,380	,524	,410	,459	,412
	$p=$,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	$N=$	103	103	103	103	103	103	103	103
Фантазія	$r=$,607	,549	,426	,507	,404	,489	,526	,478
	$p=$,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	$N=$	103	103	103	103	103	103	103	103

Майже всі показники кореляції досягають рівня значущості 0,01. Між деякими шкалами наявний середній кореляційний зв'язок.

Ці результати підтверджують наше припущення про те, що внутрішня діалогічна активність має багато спільного з феноменом рефлексії [2]. Так само, як і рефлексія, внутрішня діалогічна активність не є однорідним явищем щодо продуктивності. Деякі внутрішні діалоги є адаптивними, сприятливими для формування ідентичності. Деякі, навпаки, є дезадаптивними та перешкоджають формуванню ідентичності. Деякі нейтральні, які ніяк не впливають на процес становлення особистості. Так, шкала «діалоги самокопання» має найбільший кореляційний зв'язок зі шкалою методики «ДТР-5» «самокопання». Обидві ці шкали стосуються непродуктивних форм психічної активності. Шкала «системна рефлексія» має середній кореляційний зв'язок зі шкалою «діалоги ідентичності (ІД)» та шкалою «зміна перспективи бачення (ПБ)». Це засвідчує, що продуктивна (системна) рефлексія має багато спільного з видами внутрішньої діалогічної активності – діалоги спрямовані на пошук відповідей на запитання «хто я» та здібність людини подивитися на світ з перспектив бачення інших людей. Високі показники кореляції шкали «фантазія» зі шкалами методики «ШВДА» свідчать про те, що внутрішня діалогічна активність людини може мати характер внутрішньої психічної активності, яка є нейтральною щодо розвитку особистості та її ідентичності.

Взаємозв'язки між параметрами ідентичності та ВДА. Загальний рівень внутрішньої діалогічної активності (ВДА) позитивно корелює зі: шкалою «сумнів» ($r=0,344$; $p=0,00$; $N=106$), шкалою «інформаційний стиль ідентичності» ($r=0,342$; $p=0,00$; $N=104$), шкалою «персональна ідентичність» ($r=0,353$; $p=0,001$; $N=90$), шкалою «соціальна ідентичність» ($r=0,345$; $p=0,001$; $N=90$), шкалою «дослідження» ($r=0,347$; $p=0,002$; $N=77$) та шкалою «ідентичність, орієнтована на стосунки» ($r=0,313$; $p=0,003$; $N=90$). Інші кореляційні зв'язки не досягають значущого рівня (0,01).

Отримані показники кореляції добре узгоджуються із теоретичними уявленнями. Загальний рівень ВДА, незалежний від якості та форми, асоціюється з кризовою фазою формування ідентичності (сумнів). У ситуації кризи люди схильні до активації внутрішньодіалогічних процесів, які є не завжди продуктивними. Інформаційний стиль ідентичності, на противагу нормативному стилю та стилю уникання, полягає в пошуку інформації, релевантної до ідентичності, особливо коли людина перебуває в кризовій ситуації. Цей процес пошуку, швидше за все, відбувається й у формі внутрішніх діалогів. Інформаційний стиль ідентичності в іншій методиці відображається шкалою «дослідження», з якою загальний рівень ВДА корелює теж. Кореляції загального рівня ВДА з персональною, соціальною орієнтацією та орієнтацією на стосунки у процесі формування ідентичності можна пояснити тим, що, незалежно від елементів, які беруть участь у формуванні ідентичності ВДА, є засобом активації та взаємодії між ним. Тому, чим вищий рівень ВДА, тим більш вираженими та усвідомлюваними для людини стають її елементи «я», вкорінені в особистісних смислах, соціальних відносинах та особистих стосунках.

Серед отриманих результатів кореляції суб-шкал IDAS зі шкалами ідентичності значущого рівня ($p=0,01$) досягли наступні.

Шкала «діалоги ідентичності» позитивно корелює зі шкалою «інформаційний стиль ідентичності» ($r=0,366$; $p=0,00$; $N=104$), шкалою «дослідження» ($r=0,348$; $p=0,002$; $N=77$), шкалою «сумнів» ($r=0,257$; $p=0,008$; $N=106$), шкалою «персональна ідентичність» ($r=0,375$; $p=0,00$; $N=90$), шкалою «орієнтація на стосунки» ($r=0,337$; $p=0,001$; $N=90$) та шкалою «соціальна ідентичність» ($r=0,277$; $p=0,008$; $N=90$). Шкала «зміна перспективи бачення» корелює зі шкалою «інформаційний стиль ідентичності» ($r=0,336$; $p=0,00$; $N=104$), шкалою «дослідження» ($r=0,445$; $p=0,00$; $N=77$), шкалою «персональна ідентичність» ($r=0,367$; $p=0,00$; $N=90$), шкалою «орієнтація на стосунки» ($r=0,445$; $p=0,00$; $N=90$) та шкалою «соціальна ідентичність» ($r=0,322$; $p=0,002$; $N=90$). Ці результати повністю повторюють кореляцію загального показника методики зі шкалами ідентичності і відповідно ще раз підтверджують запропоновану вище інтерпретацію.

Шкала «симуляція соціальних діалогів» корелює зі шкалою «інформаційний стиль ідентичності» ($r=0,256$; $p=0,009$; $N=104$), шкалою «орієнтація на стосунки» ($r=0,306$; $p=0,003$; $N=90$) та шкалою «соціальна ідентичність» ($r=0,356$; $p=0,001$; $N=90$). Останні два показники кореляції можуть бути пояснені тим, що для людей, які опираються у процесі формування ідентичності на стосунки зі значущими іншими та соціальне життя в цілому, є більш характерним програвання у внутрішньопсихічному плані діалогів з реальними людьми. І навпаки, для людини, яка опирається у процесі самовизначення на власні особистісні смисли та цінності (персональна орієнтація), симуляція соціальних діалогів є менш важливою.

Шкала «чиста діалогічна активність» корелює зі шкалою «інформаційний стиль ідентичності» ($r=0,264$; $p=0,007$; $N=104$) та шкалою «сумнів» ($r=0,260$; $p=0,007$; $N=106$). Варто відзначити також те, що шкала «сумнів» та шкала «інформаційний стиль» між собою такої кореляції не мають ($r=-0,107$; $p=0,284$; $N=102$). Ці результати можна інтерпретувати як притаманність чистій внутрішній діалогічній активності двох незалежних характеристик. Перша характеристика асоціює її з інформаційним стилем ідентичності, яка полягає у відкритості до нової інформації, смислів та цінностей. Друга її характеристика властива також стадії кризи ідентичності (сумнів), яка стосується «широї» невпевненості або продуктивної невпевненості, що стала результатом відкритості до нової інформації, дотримання принципу рівноправності. Напевно, рівноправність, яка передбачається чистою діалогічною активністю, та відкритість новій інформації, яка передбачається інформаційним стилем ідентичності, дещо відрізняються одна від одної. Оскільки перша пов'язана з сумнівом, а друга – ні.

Шкала «підтримуючі діалоги» корелює зі шкалою «інформаційний стиль ідентичності» ($r=0,319$; $p=0,001$; $N=104$) та шкалою «дослідження» ($r=0,359$; $p=0,001$; $N=77$). Ці показники можна пояснити тим, що в процесі самодослідження та пошуків ідентичності людина намагається знайти підтримку за допомогою діалогів з існуючими ціннісно-смісловими утвореннями. Чого, звичайно, не буде робити людина з нормативним стилем ідентичності та стилем уникання.

Шкала «діалоги самокопання» позитивно корелює зі шкалою «сумнів» ($r=0,391$; $p=0,00$; $N=106$). Це демонструє те явище, коли в умовах кризи людину можуть поглинати непродуктивні роздуми, внутрішні діалоги, які не ведуть до подолання кризи ідентичності.

Шкала «дисоціативні діалоги» корелює зі шкалою «сумнів» ($r=0,330$; $p=0,001$; $N=106$), що відповідає природі «розпаду» ідентичності в ситуації кризи на окремі «я-елементи», які стають учасниками конфліктних внутрішніх діалогів.

ВИСНОВКИ

Використані нами методики, попри їхнє різне походження, показали результати, які цілком узгоджуються між собою, а також з деякими теоретичними припущеннями стосовно внутрішніх діалогів ідентичності.

Параметри ідентичності – стилі, орієнтації та статуси – об'єднуються в окремі групи. Так, інформаційний стиль ідентичності, персональна орієнтація ідентичності та міра орієнтації на самодослідження власної ідентичності пов'язані між собою. Нормативний стиль ідентичності, колективна орієнтація ідентичності, орієнтація ідентичності на стосунки та міра самовизначеності теж показали суттєвий зв'язок. Стиль ідентичності уникання пов'язаний із фазою кризи ідентичності.

Існує емпіричний взаємозв'язок між рефлексією та внутрішньою діалогічною активністю. Внутрішня діалогічна активність, як і рефлексія, може бути продуктивною, шкідливою (непродуктивною) та нейтральною. Це підтверджується знайденими кореляціями: фантазії з усіма видами діалогічної активності; рефлексії самокопання з діалогами самокопання; системної рефлексії з діалогами ідентичності та здатністю дивитися на світ з перспективи бачення іншого.

Внутрішня діалогічна активність вплітається у процес формування ідентичності. Про це свідчить зв'язок між статусом кризи ідентичності та рівнем внутрішньої діалогічної активності, а також зв'язок останнього з інформаційним стилем ідентичності та персональною орієнтацією ідентичності.

Високий рівень діалогів самокопання та дисоціативних діалогів притаманний людям, які знаходяться в кризовій стадії формування ідентичності та характеризуються статусом розмитої ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьев Д.А. Разработка методики дифференциальной диагностики рефлексивности / Д.А. Леонтьев, Е.М. Лаптева, Е.Н. Осин, А.Ж. Салихова // Рефлексивные процессы и управление : сб. м-лов VII Междунар. симпозиума (15–16 октября 2009 г., г. Москва) / под ред. В.Е. Лепского. – М. : Когито-Центр, 2009. – С. 145–150.
2. Риндер І.Д. Теорія внутрішнього діалогу: поняття, функції, види, інстанції, методи емпіричного дослідження // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інст. психол. імені Г.С.Костюка. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. – Том. X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 22. – С. 569–577.
3. Солдатова Е.Л. Эго-идентичность в нормативных кризисах развития // Вопросы психологии. – 2006. – №5. – С. 74–83.
4. Batory, A.M. Dialogicality and the Construction of Identity / A.M. Batory // International Journal for Dialogical Science. – 2010. – V. 4. – №1. – P. 45–66.
5. Berzonsky, M.D. Interrelationships Among Identity Process, Content, and Structure: A Cross-Cultural Investigation / Michael D. Berzonsky, Petr Macek, Jari-Eric Nurmi // Journal of Adolescent Research. – 2003. – V.18. – №2. – P. 112–130.
6. Cheek, J.M. Relational identity orientation: A fourth scale for OIQ / J.M. Cheek, S.M. Smith, L.R. Tropp // Paper presented at the meeting of the society for Personality and Social Psychology. – 2002 (February). – Savannah, GA.
7. Balistreri, Elizabeth. Development and preliminary validation of the Ego Identity Process Questionnaire / Elizabeth Balistreri, Nancy A. Busch-Rossnagel, Kurt F. Geisinger // Journal of Adolescence. – 1995. – V. 18. – P. 179–192.
8. Hermans, H.J.M. Self, Identity, and Globalization in Times of Uncertainty: A Dialogical Analysis / H.J.M. Hermans, G. Dimaggio // Review of General Psychology. – 2007. – V. 11. – №1. – P. 31–61.
9. Martsin, M. Identity in Dialogue: Identity as Hyper-Generalized Personal Sense / M. Martsin // Theory & Psychology. – 2010. – V. 20. – №3. – P. 436–450.
10. Martsin, M. Making Sense of Identity Dialogues / M. Martsin // Culture & Psychology. – 2010. – V. 16. – №1. – P. 109–115.
11. Oleś, Piotr K. Czy głosy umysłu da się mierzyć? Skala Wewnętrznej Aktywności Dialogowej (SWAD) [Is it possible to measure the voices of mind? The Inner Dialogical activity Scale] / Piotr K. Oleś // Przegląd Psychologiczny. – 2009 (a). – V. 52. – P. 37–50.

УДК 159.9.072

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІЗИОТЕРАПІЇ ШЛЯХОМ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЧАСОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК СУБ'ЄКТІВ ІЗ СОМАТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

І.І. Савенкова

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології

Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті на основі системного підходу до хворого розкрито особливості низької ефективності фізіотерапевтичного впливу на осіб із психосоматичними порушеннями. Запропоновано підвищення ефективності фізіотерапії шляхом диференціації часових характеристик суб'єктів із цими порушеннями.

Ключові слова: психосоматичні захворювання, фізіотерапія, часовий фактор, власна одиниця часу.

В статье на основании системного подхода к больному раскрыты особенности низкой эффективности физиотерапевтического воздействия на лиц с психосоматическими нарушениями. Предложено повышение эффективности физиотерапии путем дифференциации временных характеристик субъектов с данными нарушениями.

Ключевые слова: психосоматические заболевания, физиотерапия, временной фактор, собственная единица времени.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальним та недостатньо розробленим є системний підхід до хворого, що враховує те, як одні і ті самі терапевтичні засоби впливають на людей із різною типологією. Наприклад, у дослідженнях Є. Ільїна із співавторами доведено, що реакція на живання гіпертоніками разової дози препарату, який ними використовувався, залежить від сили – слабкості нервової системи. У тих хворих, хто відрізнявся її силою, відбувається погіршення функціонального стану, а у хворих зі слабкою нервовою системою – покращення. При оцінці ефективності лікування людей зі слабкою нервовою системою позитивний ефект був отриманий у 72% випадків, а у хворих із сильною нервовою системою – тільки у 21% випадків. Не було ефекту від лікування відповідно у 20% та 53% [3, 78].

Система корекційних заходів медико-психологічної реабілітації хворих ґрунтується, насамперед, на медикаментозному та фізіотерапевтичному лікуванні, ефективність якого залежить не тільки від фізіологічних показників, а й психологічних особливостей особистості пацієнта [1].